

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Вивчення віддіслівних абстрактних іменників
української мови в порівнянні з російською

Методичні вказівки для студентів всіх
спеціальностей технічного університету

Затверджено
на засіданні кафедри
української мови

Протокол № 20 від 16.05.95

Вивчення віддіслівних абстрактних іменників української мови в порівнянні з російською. Методичні вказівки для студентів усіх спеціальностей технічного університету /Уклад. Л.Є.Азарова, Е.С.Саснович, Т.Г.Поліщук. - Вінниця:, ВДУ, 1998 - 76 с. Укр.мовою/

Укладачі: Лариса Євстахіївна Азарова
Емілія Сергіївна Саснович
Тетяна Гнатівна Поліщук

Редактор В.С.Судома

Відповідальний за випуск Л.Є.Азарова

ВСТУП. СЛОВТВІР ВІДДІЄСЛІВНИХ АБСТРАКТНИХ ІМЕННИКІВ

XX століття стало часом дуже багатьох відкриттів у різних галузях лінгвістики. Серед них на особливу увагу заслуговує метод порівняльної /контрастивної/ лексикології у поєднанні з словотворчим аналізом. Актуальними на сьогодні є спроби порівняльного вивчення мовної культури українців, яка виявляє особливості їх національного духу у лінгвістичній філософії.

В. фон Гумбольдт писав, що різні мови – це зовсім не різні позначення однієї й тієї речі, а різні бачення її.

Єдність мови як системи становить не тільки сукупність подібностей з іншими, а й єдність відмінностей у кожній. Так, при порівнянні української мови з іншими ця єдність відмінностей проявляється в першу чергу в категорії виду, яка визначає не лише систему творення дієслівних форм, а й абстрактних іменників.

Система словотвору віддієслівних іменників як лексичних і граматичних одиниць у своїх відмінностях визначається видом і валентністю віддієслівних іменників. Ця система може розглядатися як важлива організуюча сила розвитку мовної системи в цілому та її ділового й наукового стилів. Зокрема актуальними є не лише порівняльні зіставлення, а й укладання термінологічних порівняльних словників, які в українській мові включають підсистему утворення абстрактних віддієслівних іменників. Так, суфікси *-ниј* -, *-ениј* - за походженням пов'язуються із перерозкладом основ пасивних дієприкметників, що через перехід у прикметники, до яких приєднувався суфікс *-ьј* ь-, який у найдавнішу епоху спільнослов'янської мови уже мав необмежену продуктивність при творенні дієслівних форм, в тому числі й віддієслівних іменників, що стали основою для появи українських відповідників: *писати*, *написати* / *писаний*, *написаний* /-*писання*, *написання*. Як відзначає О.О.Потебня, тоді й з'явився похідний новоутворений суфікс *-ньј* - /у старослов'янській та російській мові *-ение* /^{1/}. Послідовно стала виділятися, як твірна основа, в субстантивах, твірна основа інфінітива.

I/ Потебня А.А. Из записок по русской грамматике, т.IV, -М.-Л., 1941, с.201.

В И С Н О В К И

У даних методичних вказівках простежується використання в мові словотвірної моделі іменників із значенням абстрактної дії.

Порівняння абстрактних іменників в українській і російській мовах дає нам матеріал для висновків про те, що всі іменники із процесуальним значенням можна класифікувати за основами і суфіксами. Виділяється група, в якій українські і російські слова /варіанти/ тотожні в мотивованих основах.

У невеликій кількості слів основи віддієслівних іменників із процесуальним значенням розрізняються деякими звуками. Це пов'язано із принципами написання у близькоспоріднених мовах, з історичними чергуваннями. У цьому типі словотвору є іменники, які мають схожі суфікси в українській і російській мовах, але при перекладі основи не тотожні.

Морфемна класифікація може бути доповнена класифікацією за особливостями значення. Є група дериватів в українській і російській мовах, у яких лексичне значення однакове. Є група іменників, які виявляють більшу багатозначність у тій чи іншій мові. Для підтвердження цього явища розглядалися приклади вживання досліджуваних іменників в українській і російській літературі.

Спостереження і стилістичний аналіз досліджуваного типу іменників показують, що віддієслівні іменники на -ни/я/, -ени/я/ мають книжний характер.

При вивченні віддієслівних іменників у вузі з'являється можливість внести корективи щодо поліпшення методики. Так, студенти часто не розрізняють лексичних і граматичних значень іменників, які позначають абстрактні поняття. У сприйманні слова студенти здебільшого звертають увагу на лексичну сторону, не враховуючи формально-граматичної. Пояснюються ці недоліки тим, що у вправах для спостережень нерідко не подається потрібна кількість віддієслівних іменників, що позначають не лише назви живих істот, предметів, але й дій, станів, ознак.

В існуючих посібниках і підручниках для середньої школи і для вступників до вузів синтаксичні функції віддієслівних іменників та їх стилістичне використання розкриті недостатньо, чим і викликане створення даної методичної розробки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безкишкіна М.Т., Степаненко М.І. Порівняльна граматики української і російської мов. - Полтава: 1991. - 210 с.
2. Бридик М.Я. Порівняльна граматики української і російської мов. 2-е видання, переробл. і доповн. - К.: Вища школа, 1987. - 264с.
3. Грамматика современного русского литературного языка /Под ред. Н.Ю.Шведовой. - М.: Наука, 1982. - 757 с.
4. Дідківська Л.Т., Родніна Л.О. Словотвір, синонімія, стилістика. -К.: Наукова думка, 1982. - 170 с.
5. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української мови: 4-е вид. -К.: Вища школа, 1972. - 402 с.
6. Зверь А.Д. Словообразование в современных восточнославянских языках. - М.: Высшая школа, 1981. - 206 с.
7. Земская Е.А. Современный русский язык. Словообразование. - М.: Просвещение, 1973. - 304 с.
8. Изменения в словообразовательных формах существительных и прилагательных /Под ред. В.В.Виноградова/. -М.: Просвещение, 1964.
9. Изучение русского языка в 6 классе школ с русским языком обучения: Пособие для учителей /Под ред. Е.П.Голобородько, Л.И.Минина. -К.: Наукова думка, 1992. - 213 с.
- 10.Клименко Н.Ф. Система аффиксального словотворения сучасної української мови. -К.: Наукова думка, 1973. - 185 с.
- 11.Кубрякова Е.С. Что такое словообразование. -М.: Наука, 1985.-78с.
- 12.Милославский И.Г. Морфологические категории современного русского языка: Учеб. пособие по спецкурсу.-М.: Просвещение, 1981.-254с.
- 13.Максимов В.И. Суффиксальное словообразование имен существительных в русском языке. - М.: Изд-во Ленинградского университета, 1975. - 224 с.
- 14.Матвіяк І.Г. Іменник в українській мові. - К.: Рад.школа. 1974.- 184 с.
- 15.Моисеев А.И. Основные вопросы словообразования в современном русском литературном языке. -Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1987. - 206 с.
- 16.Морфологічна будова української мови. /Під ред. М.А.Жовтобрюха, І.Р.Вихованця, А.П.Гриценка/-К.: Наукова думка, 1975.-207с.
- 17.Потебня А.А. Из записок по русской грамматике: в 4-х т. - М., Просвещение, 1958-1985.
- 18.Проблемы словообразования русского и украинского языков: Сборник статей /Под ред. Н.А.Кондратова. - Минск: Высшая школа, 1976. -776 с.

19. Развитие современного русского языка. Словообразование, членность слова /Под ред. Е.А.Земской. - М.: Наука, 1975. - 264 с.
20. Смольская А.К. Словообразование в славянских языках. - Одесса, 1971. - 58 с.
21. Словотвір сучасної української літературної мови /За ред. І.К.Білодіда. - К.: Наукова думка, 1970. - 308 с.
22. Сопоставительная стилистика русского и украинского языков /Под ред. О.В.Кононенка. - К.: Вища школа, 1980, - 207 с.
23. Сопоставительное исследование русского и украинского языков. - К.: Наукова думка, 1975. - 268 с.
24. Сучасна українська літературна мова. Морфологія /За ред. І.К.Білодіда. - К.: Наукова думка, 1969. - 583 с.
25. Сучасна українська літературна мова: Стилистика /За ред. І.К.Білодіда. - К.: Наукова думка, 1973. - 588 с.
26. Цыганенко Г.П. Состав слова и словообразование в русском языке. - К.: Рад. школа, 1978. - 152 с.
27. Шанский Н.Н. Очерки по русскому словообразованию. - М.: Изд-во Московского университета, 1968. - 310 с.
28. Александрова З.Е. Словарь синонимов русского языка: Практический справочник. - М.: Русский язык, 1989. - 495 с.
29. Зализняк А.А. Грамматический словарь русского языка. - М.: Русский язык, 1977. - 880 с.
30. Мясников Б.П. Русско-польский словарь. - М.- Варшава: Русский язык, 1985. - 264 с.
31. Ожегов С.И. Словарь русского языка. - М.: Наука, 1985.
32. Русско-украинский словарь /Под ред. Д.И.Танича, И.С.Олейника. - К.: Рад. школа, 1979.
33. Словарь современного русского литературного языка: в 17 т. - М.- Ленинград: Изд-во АН СССР, 1948.
34. Словник української мови: II т. К.: Наукова думка, 1975.
35. Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка: в 2 т. - М.: Русский язык, 1985.
36. Гончар О.Т. Твоя зоря. - К.: Молодь, 1978.
37. Гончар А.Т. Тронка. - К.: Молодь, 1989.
38. Мушкетик Ю.О. Позиція. - К.: Рад. школа, 1985.
39. Шолохов М.А. Тихий Дон. - М.: Правда, 1980.

ЗМІСТ

1. Вступ. Словотвір віддієслівних абстрактних іменників	4
2. Словотворчі моделі утворення узагальнених і абстрактних назв - віддієслівних абстрактних іменників	8
3. Словотворча модель іменників із суфіксами -ниј -, -ениј -, -аниј -	28
3.1. Деривати на -аниј-	34
3.2. Іменники, в утворенні яких в українській і російській мовах виступають різні префікси	36
3.3. Іменники, утворені від спільних дієслівних творчих основ, відмінності яких в українській і російській мовах пояснюються різним походженням звуків і фонетичними чергуваннями	36
3.4. Деривати, утворені від різних основ, що мають словотворчий тип /СТ/ однакової структури	38
4. Methodика вивчення віддієслівних абстрактних іменників студентами технічного вузу	41
4.1. Віддієслівні абстрактні іменники як джерело розвитку вітчизняної термінології	56
4.2. Поповнення української термінологічної лексики іменниками віддієслівного утворення із значенням процесуальності або опредмеченого називання дії	59
5. Стилiстичний аналіз іменників із процесуальним значенням	65
В и с н о в к и	72
Л і т е р а т у р а	73